

Yhteisöllisyys

Tutuhesa 2.12.2008

Päivikki Telenius

Yksilön kehitys ja yhteisölliset roolit

Ihminen on sosiaalinen olento, ei pärjää yksin, vaan kehittyy alusta pitäen tiiviissä yhteydessä toisiin ihmisiin. Fyysinen kehitys edellyttää huolenpitoa ja ainakin aivojen osalta myös välittämistä, vuorovaikutusta, puhetta, laulua, hymyjä ja hyväilyjä. Yhteisöllisyys luo mahdollisuudet oppia ilmaisemaan itseään ja ymmärtämään muita sekä vastaamaan toisten odotuksiin ja tarpeisiin.

Omaa varhaislapsuuttani pidän yhteisöllisesti erittäin onnistuneena: aina oli lähellä monta syliä ja löytyi joku joka ymmärtää. Leikkiyhteisö ei enää ollutkaan yhtä mutkaton, riitoja ja tappeluita syntyi lasten kesken ja ainakin siihen aikaan ne pidettiin aikuisten ulottumattomissa, mikäli se vain oli mahdollista. Kannella ei saanut. Valta oli vanhempien ja voimakkaampien ja sanavalmiimpien lasten. Nämä ovat jokaiselle perustavanlaatuisia opetuksia, joita kouluyhteisö täydentää. Siellä vertaisyhteisö on ehdottomasti vaikuttavin, kaveripiirissä saatu käsitys itsestä pysyy muistissa loppuiän, vaikka itse muuttuisikin esim. arasta ja hiljaisesta ilmaisukykyiseksi vaikuttajaksi.

Kotona opittu sosiaalinen asema rajoittuu lähipiiriin ja siihen ihminen voi myöhemmin omassa kodissaan huomattavasti itsekään vaikuttaa valinnoillaan, yhteiskuntaa ja kansalaisuutta opitaan ensiksi päiväkodissa ja sitten koulussa ja kokonaan uuden roolin luominen voi olla huomattavan vaikeaa ainakin ellei siihen tule painetta työn puolesta tai muuta sosiaalista tukea.

Vaikutusmahdollisuudet ja kyky käyttää niitä – mihin koulu ohjaa?

Koululuokassa harvalla oppilaalla on mahdollista vaikuttaa asioihin, vaikka opettaja niin haluaisikin. Koulun opiskelutavoitteet ovat muilla sektoreilla ja yhteisön muodostuminen on oppimistavoitteille alisteinen. Oppilaiden yhteisöllisyydenhalu ilmenee useimmiten laitoksen saneleman järjestyksen vastustamisena ja saa osakseen hylkäämisen. Demokratiaan ei ole aikaa, vaikka se saattaisi lisätä myös oppimishalukkuutta. Opettajakeskeisyys ilmaistään yleensä puhumalla hyvistä ja huonoista opettajista, vaikka pitäisi puhua yhteisön toimivuudesta. Opettajien koulutus panostaa edelleen opettajapersoonallisuuksien kehittämiseen ja vaatii opettajaa saamaan omalla panoksellaan lähes yksin aikaan hyvän oppimisilmapiirin riippumatta siitä ovatko oppilaat kiinnostuneita vai eivät.

Myöhemmässä elämässä samantapaisia odotuksia kohdistetaan esimiehiin ja asiantuntijoihin. Yhteisöllisyyden ja yhteisvastuun kehittymisessä tällä kasvatuksella on voimakkaasti jarruttava vaikutus. Niinpä suomalaisten julkinen keskustelu ongelmista ajautuu hyvin nopeasti yhteiskunnan ja sen päättäjien ja virkamiesten ym. työntekijöiden syytelyksi. Koulu ja opettajat eivät tee sitä tai tätä, terveydenhuolto ja lääkärit eivät hoida yksilöitä, sosiaalitoimessa ei ymmärretä jne. Yhteisöllisiä ja omatoimisia ratkaisuja ei ole totuttu etsimään ja käyttämään, kun niihin ei ole ollut valmiuksia eikä aikaa ja mahdollisuuksia.

Yhteisöllisyyden historiaa

1) Vanha hyvä aika

Suurin osa väestöstä koko maapallolla asui vielä 50-vuotta sitten maaseudulla enemmän tai vähemmän riippuvaisena luonnosta ja vuodenajoista viljellen, keräillen, metsästäen ja kalastaen ja rakentaen itse asuntonsa. Kaupunkeihin tultiin käymään kauppaa ja siellä asui porvareita, kauppiaita ja käsityöläisiä, siis erikoistuneita ammattilaisia. Olihan kylissäkin omia seppiä, suutareita, ompelijoita ym. mutta erikoistuotteet haettiin kaupungista. Yhteisöt olivat pysyviä, kaikki tiesivät toistensa asiat, sukupolvet elivät lähekkäin. Yksinkin saattoi joku asua... Joku omituinen. Juorut kulkivat ja jokaiselle määrittyi oma arvoasema ja maine... Tällainen yhteisö koettiin helposti ahdistavaksi ja varsinkin nuoret halusivat pois. Niinpä kun siihen tuli mahdollisuus ja maalla ei enää riittänyt työtä kaikille, lähdettiin opiskelemaan ja töihin kaupunkiin.

2) Suuri muutto maalta kaupunkiin

Tiedämme kaikki suuren muuton, jossa olemme olleet mukana. Nyt suomalaisistakin suurin osa asuu kaupunkimaisesti tiiviisti lähekkäin – ja yhteisöllisyys on kadonnut tai ainakin muuttunut. Meille tulevat maahanmuuttajat ovat enimmäkseen samanlaisia maaseudulta ja tiiviistä yhteisöstä lähtijöitä, jotka ihmettelevät yhteisöllisyyden puutetta. Olen käynyt esittelemässä meikäläistä yhteiskunnan tukemaa vapaaehtoistoimintaa heille ja he ovat ihmetelleet, miksi emme ilman muuta huolehdi naapureistamme – niin heillä tehtiin. Siinä yhteydessä vasta itse tajusin, mitä meille on tapahtunut. Meilläkin naapuriapu oli luonnollista niin maalla kuin kaupungissa vielä muutama vuosikymmen sitten, kun ihmiset asuivat pitkään samoilla paikoilla. Muuttoliike ja uusien asumismuotojen aiheuttama yksityisyys, johon olemme pyrkineet pois ahdistavasta juoruyhteiskunnasta, on heittänyt meidän liian kauas toisistamme ja näyttää olevan pitkä matka takaisin.

3) Kylä- ja sukuyhteisöstä sukupolvi ja ikäluokkayhteisöihin

Osittain tässä eristyneisyydessä on kysymys omasta valinnastamme, osittain se on rakenteiden aiheuttamaa. Siksi ei ole yhdentekevää, millaisia rakenteita tuleva Metropoli tarjoaa. Jos asumis- ja työelämä ja koulutus järjestetään uusilla alueilla nykyiseen malliin, yhteisöllisyys kehittyy rajoittuneesti ja eri ikäpolvet ajautuvat ja pysyvät erillään.

- Nyt meillä on vanhusyhteisöjä, vanhat ovat vapaita liikkumaan milloin vain ja heille on helppo järjestää yhteisöllisiä kohtamispaikkoja yhteiskunnan puolesta, työttömät voivat hakeutua näihin toimintoihin tai muodostaa omiaan.
- Nuoret aikuiset, joiden ei enää ole ollut pakko muuttaa työn perässä muualle, jatkavat entisessä kaveripiirissään, jengin pohjalle rakentuu nuorten parien ja perheiden yhteisöjä, joissa huolehditaan toisia, tehdään yhdessä remonteja, syntyy lapsia jne. Tutkimuksissa on todettu, että nämä yhteisöt vievät voiton suvusta: nuoret aikuiset huolehtivat toisistaan ja toistensa lapsista eivätkä hoida vanhempiaan kuten ennen. Sen sijaan isovanhempia käytetään kyllä ahkerasti lastenvahteina, jos he asuvat sopivan automatkan päässä.

Ensisijaiset yhteisöt ovat siis nykyisin ikärakenteeltaan aikaisempia yksipuolisempia. Myöskin kulttuurierot eri ikäpolvien välillä ovat suuret, voidaan puhua myös ikäluokkakulttuurista; koulussa jokaiselle ikäluokalle tarjoutuu mahdollisuus tutustua ja luoda omat systeeminsä. Itse huomaan tämän vaikuttavan vielä tässäkin iässä, samana vuonna syntyneissä on jotain tuttua, olemme eläneet saman historian läpi ja ottaneet sen vastaan samanlaisin resurssein. Meillä on yhteinen muisti, samoja asioita on jäänyt tajuamatta ja meillä on ollut samantyyppiset ulkoiset mahdollisuudet. Tähän vaikuttaa myös julkisuus, kulttuurivirtaukset, aatehistoria jne.

Samanaikaisesti median vaikutus on kasvanut ja vienyt aikaa, joka ennen käytettiin yhteiseen leikkiin, juoruamiseen, kotiaskareisiin ja erilaiseen hyödylliseen tekemiseen yhdessä. Nykyinen vallitseva asumismuoto tarjoaa hyvin vähän yhteisen tekemisen mahdollisuuksia, harrastamaankin mennään pois kotoa.

Arjen sosiaalinen logistiikka ja yhteisöllisyys

Edellä olevasta käy hyvin ilmi, että rakennetulla ympäristöllä on suuri merkitys yhteisöllisyyteen. Se voi houkutella ihmisiä tutustumaan toisiinsa tai eristää heidät tehokkaasti. Useimmiten, kun puhutaan yhteisöllisyydestä haikaillaan eri ikäpolvien yhteyttä. Jos sitä todella halutaan, siihen on luotava rakenteet - arjen logistiikka - ainakin asuminen ja liikkuminen on suunniteltava siltä pohjalta. Jos päivittäinen elämä vie ihmiset luontevasti yhteen ilman erityisiä ponnistuksia tai ympäristö jopa houkuttaa toimimaan yhdessä, silloin on toivoa yhteisöllisyyden kasvusta.

Aikuisilla on yleensä ainakin kaksi erillistä yhteisöä: työ ja koti, lapsilla päivähoitossa/koulussa yksi, kotona toinen ja pihassa /kadulla kolmas. Jos aikaa riittää, voi osallistua yhdistyksiin ja harrastuksiin ja erilaisiin ryhmiin ja hoitoihin. Työn ja kodin ulkopuolisia yhteisöjä on joka lähtöön, mutta niissä tutustuminen ja yhteisöllisyys jää helposti löyhäksi, rajoittuu esim. johonkin toimintaan.

Meillä pitkäaikainen yhteisöllisyys siis keskittyy perheisiin ja työpaikoille. Perhe perustetaan vapaaehtoisesti suurin odotuksin - työyhteisöllä on kuitenkin yhä suurempi merkitys: aikuisen päivästä suurin osa kuluu töissä. Suku ja naapurusto saa ajallisesti tyytyä rippeisiin niin kauan kuin aikuisväestö on työelämässä. Lisäksi tulee vielä päivittäinen liikkuminen ja tavaran hankkiminen eli kulutusjuhlat.

Päivittäistä huoltoa tarvitsevat ihmiset ohjaamme yhteiskunnan hoitoon, siis työelämän armoille. Kuitenkaan tarpeet eivät noudata työaikoja. Yhteisöllisyydelle ja vuorovaikutukselle on tilausta – sitä paitsi se antaa mielekkyyttä elämään niin lapsille kuin työttömille ja eläkeläisillekin. Ihminen elää 24 h/vrk eikä kuole välillä, vaikka väsyikin. Pienikin työkykyisyys ja –haluisuus olisi voitava ottaa käyttöön – hyödyllinen tekeminen virkistää ja poistaa masennusta.

Millaisen logistiikan siis haluamme? Nykyisenlainen ei suosi mitään yhteisöllisyyttä, luontevaa törmäämistä ei tapahdu ja ihmiset eivät osaa enää tarvita toisiaan, kun tutustumiseen pitää erikseen kiinnittää huomiota ja siitä tulee vaativa taitolaji. Haemme tuttumme julkkiksista ja juorumme mediasta kotiin kannettuina olohuoneen sohvalta seurattavaksi. TosiTV on erinomainen yhteisöllisyyden korvike: kun Big Brother – tai Idols -koukkuun jää, tirkistelemisestä tulee tapa, 'ystävien' touhuja on seurattava päivittäin. Nettiyhteydet vievät myös huomattavasti aikaa, joka ennen olisi käytetty ihmisten tapaamiseen. Näiden valintojen helppous on yksi syy konkreettisen yhteisöllisyyden vähenemiseen.

Yhteisöllisyyden tulevaisuus

Mitä me siis haluamme? Jos pidämme yhteisöllisyyttä merkittävänä, meidän on syytä rakentaa sille houkuttelevat puitteet, saada ihmiset haluamaan sitä, ja suorastaan törmäämään siihen arkisessa elämässään. Lisäksi tarvitsemme takaisin taidon tutustua, pysähtyä, kiinnostua, lakata pelkäämästä toisia, koukkuun jäämistä, hyväksikäytetyksi tulemistä jne.

Vaikuttamista tarvitaan siis ainakin kahdella tasolla:

- 1) Metropolia on syytä suunnitella ja rakentaa yhteisöllisyyden ehdoilla
- 2) sosiaalisen aloitekyvyn mahdollisuuksia ja taitoja on lisättävä

Tänään meillä on mahdollisuus miettiä, miten tuleva Metropoli voi palvella yhteisöllisyyttä. Mitä rakenteita tarvitaan ja mitkä ovat osoittautuneen yhteisöllisyyden kannalta tuhoisiksi.

- Olisiko mitenkään mahdollista päästää asukkaita vaikuttamaan/osallistumaan itse rakennusten ja asuinyhteisöjensä suunnitteluun?
- Onko mahdollista suunnitella kaupunkimaista asumista, jossa kaikkien ikäluokkien ja sukupolvien tarpeet otetaan huomioon, terveet ja raihnaiset voivat tavata toisiaan, auttaminen on osa elämää? Sellaista ehkä on jossain päin maailmaa suuressakin mittakaavassa joskus ollut, mutta ei meillä.
- Sen jälkeen, kun asuntoja eivät enää rakentaneet asujat itse, olemme enimmäkseen vain sopeutuneet ja ajautuneet johonkin – olisiko nyt todelliseen vaikuttamiseen aikaa vai annetaanko talouden taantuman ja ilmastonmuutoksen ohjata toimenpiteitä?
- Netin käyttö ja asukasdemokratia?

Yhteisöllisyys virallisen koneiston ulkopuolella ja yhteiskunnan tukemana:

Kun käytän sanaa yhteisö tai puhun yhteisöllisyydestä yleensä tarkoitan mahdollisimman monipuolisen sosiaalisen vuorovaikutuksen kenttää, jossa ei ole lyöty lukkoon etukäteen kanssakäymisen muotoja, vaan on mahdollista kehittää niitä tarpeen mukaan. Yhteisö toimii monipuolisesti ihmisen tarpeiden palveluksessa. Samanlaisuutta ei vaadita vaan erilaisuus otetaan yhteiseen käyttöön. Rajatumpaa yhteisöllisyyttä syntyy jonkin asian/toiminnan ympärille esim. järjestöissä ja muussa ns. kolmannen sektorin vapaaehtoistyössä.

Omalla työurallani olen ollut kaupungin työntekijänä käynnistämässä ja tukemassa useita yli hallintokuntarajojen ulottuneita yhteisöllisiä toimintoja hankkeita ja juoksennellut tutustumassa toisten hankkeisiin erityisesti pääkaupunkiseudulla. Aluksi projektini rajoittuivat koulu- ja nuorisomaailmaan, laman aikana olin työttömien, yksinäisten ja syrjäytyneiden kanssa tekemisissä, viimeinen työpaikkani oli vapaaehtoistalo, jossa toimi eri järjestöjen ryhmiä. Itse pyrin saamaan aikaan yhteisöllisyyttä lastensuojelun tukihenkilöiden välille kurssien ja vertaistapaamisten avulla. Kommentoin näitä virkamieslähtöisiä yrityksiä omassa puheenvuorossani ja jätän kokemukset omasta työyhteisöstäni ulkopuolelle. Vaikka projektien nimistä monet ovat unohtuneet. Muistan kuitenkin Koivukylän ja Malminiityn yhdyskuntatyön ja niihin liittyvät asukas- ja lähiöprojektit, monet nuorison ilkiavaltaan, rikollisuuteen ja päihteidenkäyttöön liittyvät aluehankkeet nuorisotoimen kanssa, yhteistoiminnan työttömien yhdistysten kanssa, erilaiset aktivointihankkeet ja kurssit, Yhteisöterveysprojektin, Nissaksen asukaspuiston alkuvaiheet, Tuulikontin ja Myyringin ja Impulssi-talon vaiheet, Urban -projektin, Hyvinvointi Koulussa – , Kaikki Mukaan - ja Vapaaehtoistoiminnan Resurssikeskus –hankkeet.

Tänään saamme kuulla laajasta yhteisöllisyydestä, jossa ihminen voi antaa ja ottaa käyttöön kaikenlaisia puolia itsestään ja elämästään sen mukaan kuin tarvitsee, haluaa ja pystyy, kun illan pääohjelmassa kuulemme Tampereen Annikista, asumisyhteisöstä, siis varsinaisesta yhteisöllisyydestä. Kommenteista ensimmäinen käsittelee lähiön avointa kohtaamispaikkaa Myyrinkiä, jota ylläpitää Vantaan kaupunki ja jossa toimintoja tarjoavat sekä kaupungin palkatut työntekijät että yhdistykset ja vapaaehtoiset. Kari Mustanoja kertoo työyhteisöistä ja minä kommentoin kunnallista asukastyötä.

Yhteisöllisyys ja metropolin kehittäminen

Miten syntyy hyödyllistä yhteisöllisyyttä?

Yhteisöllisyys/yksilöllisyys - rajankäyntiä

- ihmisen oma tahto ja vaikutusmahdollisuudet koskien omaa elämää asumista, ympäristöä, elinkeinoa, ajankäyttöä ym.
- päätöksenteko

Suunnittelun ja toteutuksen tasot: mitkä asiat kuuluvat millekin tasolle - mielipiteitä

- valtakunnan tason asiat
- metropolialueen asiat
- kuntataso
- kaupunginosa
- oma kylä
- oma piha ja naapurusto
- yhden asian järjestö

Millaista vaikuttamista on olemassa?

johtajuus, asiantuntijuus, vaikuttajayhteisöt ja niiden muodostaminen

”Kun olis ajoissa tienny, niin olis ainakin voinut yrittää vaikuttaa asioihin”

esim. Vuosaaren satama ja sen liikenneyhteydet: paperitiedotteita tuli paljon ja lupiakin kysyttiin, mutta vasta kun työ oli menossa, selvisi esim. liikennemelun ja tärinän vaikutusalue, rakennustyön vaikutus pihakaivoihin ja lähialueen pohjavesiin, asukkaiden välistä mielipiteidenmuodostukseen ei luotu mahdollisuuksia, vaikutusalue oli niin laaja ja monen kunnan alueella, että harva ryhmä ei ehti aktivoitua ennen kuin haitat jo näkyivät

Kehitettävien asioiden ympärille muotoutuvista ryhmistä

- 1) miten ihmisyhteisöt toimivat, kommunikaatio ja yhteisöjen järjestäytyminen,
- 2) mistä muutos-/kehitysjohdajat
- 3) miten suunnittelussa olevat asiat saadaan tietoon
- 4) miten yhteisöt havaitsevat kehitettävät asiat
- 5) kannan muodostaminen: kysellä tarkasti ihmisten näkemyksiä ja mihin ne perustuivat
- 6) miten eri asioita saadaan aikaan
- 7) miten hoidetaan suhteet lähijengeihin, valtapiirien rajat ja sopimukset
- 8) toiminnan tuloksellisuuden arviointi ja tarpeen vaatiessa suunnan tai toimenpiteiden muuttaminen

Yhteisöllisyyden kehittäminen tulevaisuuden Suomessa

Utopiatason yhteyksiä tarvitaan:

- parannusten ideointi ja niiden yhteiskunnallinen formalisointi
- metropolialue yhteisöjen mahdollistajana – mitä yhteisöllisyys edellyttää rakennetulta ympäristöltä: minimivaatimukset ja miten ne toteutetaan
- projektikohtaiset ei-formaalit ryhmät esim. asukkaat suunnittelemassa ja rakentamassa asuma-aluetta jonkin idean pohjalta esim.
 - koiraihmissen ihannekaupunki
 - ekokaupunginosa
 - asuminen mustikkametsässä - pihakasvusto olisi alkuperäistä luontoa